

TEK PARTİ DÖNEMİNDE KOCAELİ VE SAKARYA'DA BEDEN TERBİYESİ MÜKELLEFIYETİ UYGULAMALARI

FAHRİ SAKAL*

Modern çağlarla birlikte bütün rejimler halkını eğitmeye, hedefledikleri insan tipini yetiştirmeye ve her türlü tanıtıma gayet ehemmiyet vermektedirler. Çok partili sistemlerde partiler ve diğer kurumlar kitleleri yönlendirmek için bu işe sarıldıkları gibi, özellikle tek partili totaliter ve partili-partisiz otoriter rejimler de ülkenin hakim ideolojisinin gerektirdiği insanı (homoideolojicusu) yetiştirmek için türlü beyin yıkama, propaganda, spor ve eğitim faaliyetlerini vaz geçilmez uygulamalar sayarlar. Bu meyanda fertlere ve kitlelere bazen gönüllü, bazen -özellikle antidemokratik rejimlerde- zoraki olarak spor yaptırmak gibi faaliyetleri gayet sıkça icra etmişlerdir. Türkiye'de de bir Tek Parti dönemi yaşanmış ve benzeri faaliyetler sahneye konulmuştur. Bazı spor ve kültüf fizik çalışmaları bu amaca ulaşmak için denenen usullerden biri olmuştur. Bir taraftan sosyal Darwinizm ve ırkın ıslah edilmesi gibi temayüller, diğer yandan komünist ve faşist gençlik hareketlerindeki tarzın benzeri olan ekonomi ve milli savunma alanlarında vatandaşların kabiliyetlerini artırmak için onların bedenleri üzerinde denetim kurmaya¹ kalkışılmıştır ve bunu gerçekleştirmek için yasal düzenlemeye gidilmiştir.² 1938 tarihinde çıkarılan Kanun'un uygulaması II. Dünya Harbi esnasında sıkılaştı ve 1940 yılında 12-45 yaş arasındaki Türk vatandaşları için mecburi³ Beden Terbiyesi Mükellefiyeti getirildi. Parti bunu programına almış ancak uygulanmasına birçok ilde geçilememiştir. Görebildiğimiz illerden sadece Kocaeli ve o zamanlar ilçesi olan Sakarya'da şahit olduğumuz çalışmaları burada örnek olarak değerlendirmek istiyoruz.⁴

Kocaeli ilinin 1941 yılı 1. ve 2. teftiş raporlarında bu konuda bilgiler bulunmaktadır. Tekirdağ Milletvekili ve Parti Müfettişi Rahmi Apak'ın raporundaki beden terbiyesi mükellefiyetine dahil bilgileri yazılış planını bozmadan yorum ve değerlendirmelerimizle sunuyoruz.

İzmit: Mükellefiyete bağlı gençlik sayısının 160 kadar olduğu bildirilmiştir. *"Burada mevcut iki spor kulübü birleştirilerek İzmit Gençlik Kulübü adında tek bir kulüp yapılmıştır."* Spor antrenörü Tahir isimli bir vatandaş ile tümenden seçilen bir yüzbaşı vasıtasıyla bunlara *"spor alanında atletik sporlar, deniz sporları, futbol maçları ve askeri talimler yaptırılıyormuş. Fakat gençlerin muntazam devamı sağlanamamış."* İnsanlar hiçbir ciddi hazırlığı, altyapısı ve özellikle spor aletleri bulunmadığı için bu faaliyetleri ciddiye almamışlardır. Şu bilgiler hazırlığın ne seviyede olduğunu göstermektedir: *"Yağışlı günlerde Necati Bey ilkokulunun altındaki salon istifadelerine terk edilerek halkevine ait spor malzemesi dahi buraya konulduğu halde bu durumda bile bir devam ve ilgi sağlanamamıştır."* İlkokulun altı denem yerin bu işe ne kadar uygun olduğunu bildiren

* Prof. Dr., OMÜ Fen Ed. Fak. Tarih Bölümü, fahris56@hotmail.com

1 Carter V. Findley, Modern Türkiye Tarihi İslâm, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007, Timaş Yay. İstanbul 2016, 5. bsk., s.260.

2 BEDEN TERBİYESİ KANUNU, Resmî Gazete 16/VII/1938 - Sayı : 3961, Kanun no: 3530. — Md.1: Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkilâbçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadı ile Başvekâlete bağlı ve hükmî şahsiyeti haiz bir Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur.

3 Md. 4: Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir.

4 Kocaeli Bölge Müfettişi, Tekirdağ mv. Rahmi Apak'ın 1942/1. Raporu. BCA CHP K.490.1.0.0/675.284.1. s.89.

herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak yetişkin insanlara spor yaptırıcaksanız bir ilkokulun bodrumunda yapılacak bu hareketlere vatandaşın katılmaması normal sayılmalıdır. Zaten il, ilçe ve bucak yöneticileri de bu işin basit bir heveskarlık ciddiyetinde olduğunu düşünmüş olmalılar. Buna örnek olarak alacağımız İzmit yöneticilerinin ilgisizliği müfettişin raporuna bile girmiştir: *"Başlarında spor sever ve sporcu elemanlar bulunmasına rağmen idare mekanizmasının ve partinin ilgisizliği yüzünden iş ilerletilememiştir."*

Partinin ve ilgili bürokratların ilgisizliğine rağmen bu konuda epey masraf yapıldığı Apak'ın raporuna girmiş ve yapılan masraflar şöyle ifade edilmiştir:

"Lira olarak: 45 Bölge asbaşkanı maaşı,

30 Muhasebeci maaşı,
25 Sekreter maaşı,
15 Hademe maaşı,
30 Stadyum bekçisi maaşı,
5 Kayikhane nöbetçisi,
60 Antrenör maaşı,
20 Gençlik kulübü hademesi.

*Toptan yılda mefruşat ve sair masraflar ile birlikte 4237 lira ediyor. Demek ki 160 gence spor yaptır-
mak için İzmit'te 4000 küsur lira para sarf ediliyor. Fakat bu 160 kişiden 20 kişi bile vazifeye devam
ettiremiyor. İzmit belediyesi yılda 3621 lira, vilayet hususi idaresi 15160 lira kanun mucibince spor
için ayırmak lazım. Vilayet iki yılda 30 000 küsur lira ödemek lazım iken şimdiye kadar yalnız 7700
lira ödemiş. Paranın küsurunu vermemiş. Yani kanun hükümlerini yerine getirmemiş. Halbuki bu
paranın faizinden beden terbiyesi teşkilatı istifade etmek lazım idi."* Görülüyor ki düşünülen icraat
beklendiği gibi yapılamamış, en yetkili ve üst kurumlar olarak ne belediye ne de vilayet malî
yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdir.

İzmit'in ikinci teftişinde mükellefler tekrar tesbit edilmiş ve şehirde sayı 80 olarak kayıt altına
alınmıştır.. İlk günlerde 47 genç gelmiş, sonra sayı azalmıştır. Bunlar Necatibey ilkokulunun sa-
lonundan istifade ettirilerek meşgul edilmektedirler. *"Partice gönderilmiş olan jimnastik aletleri
için de gerek eski ve gerek yeni halkevinde münasip bir mahal mevcut olmadığından bu aletlerin de
bir kısmının mektep salonuna konarak gençliğin istifadesine verilmesini söylemişim."*⁵

*"İzmit'in Akmeşe nahiyesinin merkezinde Beden Terbiyesi mükellefiyetine tabi 71 genç mevcut oldu-
ğu anlaşılmış, gençlik kulübü kurulmuş, idare heyeti seçilmiş, köylerinde bir teşkilat yapılmıştır. Spor
öğretmenliği yapana verilmek üzere köyün bütçesine yüz lira konulmuş, fakat ayda 6 lira maaşla bu
işe talip olan çıkmamış, burada dahi henüz bir hareket başlamamıştır. Fakat Parti genel sekreterliği
tarafından Akmeşe Köyü'ne gönderilmiş olan spor aletlerinin etrafında (Halkodası) hareket eksik
değildir. Bilhassa gönderilen güreş pırpırlarını giyerek köyün meydanında güreşle meşgul irili ufak-
lı 20 kadar genci bizzat gördüm ve orada kaldığım gün bunlar arasında mükafatlı müsabakalar
yaptırdım.*

*"İzmit'in İhsaniye Nahiyesi'nin beş köyüne şamil olmak üzere 20 lira bir meblağ beden terbiyesi
eğitmeni masrafı olmak üzere köy bütçelerine konmuş ise de henüz bir hareket yoktur.*

5 BCA, CHP K. 490.01.0.0/675.283.1. s.122.

Akyazı: İlçede uzak köyler hariç olmak üzere nahiye merkezi ile ona yakın köylerin “750 kişi tutan mükellefleri birleştirilerek tek bir teşekkül vücuda getirilmiştir. Bunlar pazar günleri nahiye merkezinde toplanıyorlar. Jandarma gedikli başçavuşu bunlara beden terbiyesi, idman, askerliğe hazırlık talimi yaptırıyor. Okul öğretmenlerinden yardım rica etmişler ise de reddetmişler.⁶ Bu 750 genç her hafta ve ancak yüzde on kadar bir noksan ile talimlere geliyorlardı.” Bir başçavuşun emri altında çalışmak insanlara askerliği hatırlatacağından halk tarafından soğuk karşılanacağı beklenebilir, dolayısıyla önceden kestirilebilirdi. Nitekim bu tür faaliyetleri asıl desteklemesi beklenen öğretmenler bile kayıtsız kalmışlardır. Aslında gönüllülük esaslı olması gereken bu spor etkinliği mecburi tutulunca ilgi azalmış ve destek vermesi gerekenler de yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdir. Böyle bir ortamda bir de katılımcıların her fedakarlığı yapmasını beklemişlerdir. Katılımcılar “öğle yemeklerini birlikte getiriyorlardı.” Bu düşünülen etkinliğin ne seviyede bir ciddiyet ve hazırlığa sahip olduğunu bize gösteriyor. “Nahiye müdürü, Adapazarı’ndaki askeri tümenden 250 kat ve fabrikadan 50 kat elbise tedarik etmiş, bunlara giydiriyor. İnsanlar kendileri spor kıyafeti veya eşofman alamadığı gibi devletin ilgili birimi de bu ihtiyacı karşılayamıyor ve “askeri tümenden” veya “fabrikadan” alınmaya çalışılıyor. Bu kadar kıtlık ve yokluk içinde olmalarına rağmen bir de spor dışı işlere kalkışmışlardır: “Bir boru ve trampet takımı da teşkil edilmiş. 25-30 çocuk çalmasını öğrenmiş. Gençlik bayramlarında geçit resmine iştirak ediyorlar. Burada ne kadar makus bir durum var. İzmit şehrinde, yılda 4000 liradan fazla masraf yapılıyor. 160 Gencin üçte biri bile bir araya toplanmıyor. Bir şey yapılamıyor. Belki eski ananevi normal kulüp sporları devam ediyor. Fakat bunlar eskiden parasız yapılıyordu. Akyazı nahiyesinde ise beş parasız 750 genç bir araya toplanıyor. İyi ve kötü meşgul ediliyor.⁷ Bunun sebebi Akyazı’da hükümet otoritesi bu işin başındadır. Nahiye müdürü harp okulunun son sınıfından, sıhhi durumu dolayısıyla ayrılmış bir gençtir.” Buradan anlaşılıyor ki, mahalli yöneticilerin içinden bazıları bu işe önem veriyor ve böylelerinin muhitinde mükellefiyete destekler veriliyordu. Öğretmenler ilgi duymazken “başçavuş” ve “harp okulu” mezunlarının desteklediği bir militarist heves gibi görülüyor.

Darıca: “Mükellefiyet çağında 90 genç vardır. Çarşamba günleri saat 15’de halkodasında toplanıyorlar. Müstahkem mevkiin talimhanesinde de, alayın tayin ettiği bir subay vasıtası ile talim yaptırıyorlar. Gelmeyenler olmuyor; çünkü mükelleflerin hemen hepsi çimento fabrikasının mensuplarıdır. Spor olarak voleybol ve futbol oynuyorlar.” Görülüyor ki yine askeri destekle gerçekleştiriliyor ve bu defa katılım eksiksiz gerçekleştiriliyor, çünkü katılımcılar “çimento fabrikası” çalışanlarıdır. Burada spor değil, bir işten kaytarmanın söz konusu olduğunu görmemek mümkün değildir.

Hendek: “Mükellef sayısı 160’tır. Lokalleri var. Üye aidatı almıyorlar. Cumartesi günleri saat 14-16 yani iki saat havalar müsait oldukça talime çıkıyorlar. Jandarma subayının nezareti altında çalışıyorlardı. Fakat jandarma subayı kursa gidince bu iş de aksamıştır. Parti idare heyeti gençlik ile ilgili değil, sebebi de eski kaymakam Tevfik Noyan gençleri partiden uzaklaştırmak yolunu tutmuş idi. Toplanıp gazete okuyorlarmış, talim ve spor ile meşgul değillerdir.”⁸ Buradaki bilgi Tek Parti dönemi için alışılmış değildir. Zira o dönemde bir kaymakamın halkı partiden soğutması mümkün olabilir mi? Gerçek bilgi, halkın bu yarı askerlik uygulamasına gönülsüz olduğu, ancak jandarma subayının baskısıyla geldiği şeklinde yorumlanarak verilse daha uygun olurdu kanaatindeyiz. Belki kaymakam Noyan bu çalışmalarla bir faydalı bir sonuca ulaşamayacağını görüp gençlere, ‘işlerine bakmalarını’ söylemiş olabilir.

6 Metin içindeki bu tür vurgular bize aittir.

7 Amaç demek ki gençleri “iyi veya kötü meşgul etmek” imiş!

8 BCA CHP K.490.1.0.0/675.284.1. s.90 ve 111.

İlçede ikinci teftişte "Mükellefiyete tabi gençlerin sayısı 135 olarak tespit edilmiştir. Her hafta cumartesi günü öğleden sonra, Gençlik Kulübü'nün başkanının nezareti altında ve jandarma çavuşunun da yardımı ile bunlara beden terbiyesi ve askerlik talimleri(!) yaptırılmaktadır. Fakat kendilerine hiç bir nakdi yardım yapılmamıştır. Bu yıl bu maksat için belediye bütçesine 200 lira para konmuştur." Bu paranın bu yolda harcanıp harcanmadığına dair raporda net bilgi yoksa da, Adapazarı merkez gibi bazı yerlerde ayrılan paranın bu işte kullanılmadığı, bazı yerlerde de hiç para ayrılmadığı görülmektedir.

Sapanca: "84 mükellef var. Beden terbiyesi nizamnamesine uygun olarak 30 takım elbise yaptırmışlar. Takımı 10 liraya mal olmuş. Talime cumartesi, pazartesi, çarşamba, perşembe olmak üzere haftada 4 gün saat 9-10 arasında çıkıyorlar. 75 kişi kadar her defasında çıkıyor. Jandarma karakol komutanı basılı programı takip ederek bunlarla meşgul oluyor." Görülüyor ki Sapanca "Jandarma Karakol Komutanı" ilçesinde işi sıkı tutmuş, burada elbiseleri de yaptırmışlar. Haftada dört gün gelmeleri de manidar sayılmalıdır. Zira sonunda işe yarayacak bir belge veya para yoksa insanlar bu tür yarı askeri faaliyetlere katılmazlar. Diğer raporda da benzeri bilgileri şu farklarla görüyoruz: "Nahiye Merkezinde 16-20 yaş arasında 84 Beden Terbiyesi Mükellefi tesbit edilmiş, bunlar jandarma çavuşunun nezareti altında iki ay kadar talim yapmışlar, sonra ekim ve meyve ile meşgul olmak zamanı geldiğinden talimlerden sarfınazar edilmiş." Jandarma nezaretinde(!)⁹ olunca spor demek ki yapılıyor!

Adapazarı Kazası: "Adapazarı kasabasında beden terbiyesi mükellefiyetine tabi gençlerin sayısı 600 küsur olarak tesbit edilmiştir. Bununla ikişer yüz mevcutlu üç kulüp kurulmuş. Halbuki kanuna göre ancak tek bir kulüp kurmak lazımdı. Bilahare keyfiyet vilayete yazılmış, vilayet de 'orada eskiden beri mevcut olan üç kulübe mükellefleri tevzi ve taksim ediniz' emrini vermiş. Kulüpler ise kendi mutaf faaliyetlerine ek olarak Beden Terbiyesi Mükellefiyetine katılacak olan gençlerin dahi ayrıca talim ve terbiyeleri için para ve malzeme istemişler. Bu iş sağlanamayınca onlar da obstrüksiyon yapmışlar.

"İlk aylarda, gençler, pazar günleri ortaokul avlusunda toplanarak, okulun beden terbiyesi öğretmeni tarafından bunlara beden terbiyesi hareketleri ve askerlik şubesi reisi tarafından da askerlik talimleri(!)¹⁰ yaptırılmaya başlanmış. Fakat bu faaliyet kısa bir zaman sonra duraklamış. İlk talim ve beden terbiyesi hareketlerine sevk edilen 600 gençten yarısı ilk günlerde icabet etmiş. Gelmeyenler hakkında hükümet emirlerine itaatsizlik(!)¹¹ suçuyla ceza hükmetmek için bunları birer birer mahkemeye sevk etmek lazım gelmiş, bu kadar insanın zabıt varakasını tutarak her hafta 200 kadar genç mahkemeye sevk etmek için kırtasiye, eleman ve personel mevcut olmadığından bu iş dahi yapılamamış. Kaza kaymakamı, bütün bu işlerde kendisine yardım için 20 lira ücretli bir katip kullanmayı teklif etmiş, reddedilmiş." Burada anlatılanların ne kadar tuhaf ve maalesef trajikomik olduğu şuradan belli oluyor: Spora gelmeyen gençleri "hükümet emirlerine itaatsizlik suçuyla" mahkemeye vereceklermiş de, bu iş için "kırtasiye, eleman ve personel" bulamamışlar! Tek Parti döneminde bütün işler bu ciddiyet(sizlik) ve bu kabiliyet(sizlik) havası içinde yapılmışsa Türkiye tesadüfen yaşamış veya düşmanlar insaf ettikleri için bazı musibetlere duçar kalmamış diyebiliriz.

"Kanun mucibince, Adapazarı Belediyesi'nin varidatının %4'ü spor ihtiyaçları için tefrik edilmek

9 Ünlemi biz koyduk.

10 Ünlemi biz koyduk.

11 Ünlemi biz koyduk.

lazım. Adapazarı’nda bu %4 her yıl 3000 lira eder. Geçen sene, Adapazarı belediyesi bu parayı ayırdığı halde sonradan başka ihtiyaca sarf etmiş. Bu yıl da ayırmış, böylece belediye, beden terbiyesi işlerine 6000 lira borçlu kalmış.¹²

“Beden terbiyesi için ayrılan bu tahsisatın %80’i spor tesisleri inşaatına ve 20’si de mahallin yıllık beden terbiyesi faaliyetlerine hasredileceğine göre Adapazarı Belediyesi’nin ayırmak mecburiyetinde bulunduğu 3000 liradan 600 lirasının mahallin spor hareketleri için itası lazımsa da Vilayet bu parayı vermemiş. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü’nden sormuş, o da “işbu faaliyet için para ayrılamaz” cevabını vermiş.” Görüldüğü gibi vilayet, belediye ve Beden Terbiyesi Direktörlüğü bile gereken malî ve icraî yükümlülüklerini yerine getirmiyorlar. “Bu faaliyet için para ayrılamaz” ifadesi ise başlı başına komedidir. Hükümet ve parti böyle bir uygulama başlattıysa, mezkur Direktörlük nasıl bu ifadeyi kullanır?! Madem para ayrılamaz, o halde neden bunca paralar ile ilgili kayıtlar var ve neden gençler belli yerlerde toplatılıp meşgul ediliyor? Belli ki kurumlar arasında tam bir tutarsızlık ve laçkalık söz konusudur. Hilmi Uran’ın ifade ettiği tek parti laçkalığı işte bu olmalı.¹³

“Spor sahasına gelince, Adapazarlılar, öteden beri bir spor sahası yaptırmak için müracaat etmişlerdir. Son Beden Terbiyesi Kanunu belediyenin vereceği 3000 liranın onda sekizi ile (s.21) Adapazarlılara mali bir imkan sağlamış bulunmakta ise de belediye ilk yılın 3000 lirası ile arsayı istimlak etmiş, sahanın inşasını müzayedeye çıkarmış, kimse talip olmamış, kaymakamlık emanet suretiyle inşa ettirmeye karar vermiş, fakat işlere nezaret için 40 lira maaşlı bir puvantör kullanmayı teklif etmiş, bu da ret edildiğinden bu iş de olduğu yerde kalmıştır.” Burada doğru bir başlangıç görüyoruz. Devlet sporu teşvik için ancak spor tesisi yapmalıdır. Sakarya’da bu işe niyetleniyorlar, ancak hiç bir müteahhit işe talip olmuyor. Burada bir tuhafılık görülmektedir: lhale işinde bir anormallik yoksa müteahhitler bu kadar basit bir işe talip olurlardı. Çok az para ile yaptırmaya kalkmış olabilirler mi? Yoksa müteahhitler belki de hak edişleri vaktinde ve tam olarak alamayacakları korkularıyla mı işe girmekten imtina ettikleri gibi sorular akla geliyor. Bu durumda kendileri emanet usulü ile yaptırmak istemişler; “40 lira maaşlı puvantör” istihdamı için talepleri red edilmiş! Acaba kim reddediyor? Tek Parti iktidarı döneminde bütün kurumlar, hattâ hayır ve yardım kuruluşları bile hükümete bağlı olduğuna göre Adapazarı gibi bir yere bir “spor sahası” nasıl yapılamıyor!?

Adapazarı’nın Söğütlü Nahiye Merkezi: “Beden Terbiyesi Mükellefiyeti’ne tabi gençlerin talim ve terbiyesinde en ileri giden bir yerdir. Civar köylerinki ile birlikte her hafta cuma günü 350 kadar genç muntazaman Söğütlü nahiye merkezine gelmekte ve cuma günü öğleden önce saat ondan on iki buçuğa kadar jandarma karakol komutanı ve her köyün bekçisi vasıtası ile köylü gençlere askeri talimler ve spor hareketleri yaptırılmaktadır. Burada köylü memnuniyetle geliyor. Bu yüzden her cuma günü köyün meydanı bir bayram manzarası arz ediyormuş.” Karakol komutanı ve köy bekçisinin nezaretinde “askeri talimler ve spor hareketleri” Söğütlü’de “en ileri” seviyede yapılıyormuş.

Adapazarı’nın Karapürçek Nahiyesi’nde Beden Terbiyesi Mükellefiyeti’ne tabi gençlerin sayısı 370 imiş. Bunlar pazar günleri dört saat nahiye merkezinde toplanarak oradaki okul başöğretmeninin ve ona yardım eden civar iki köyden gelen iki köylünün (askerlikte çavuşluk yapmış) nezaretleri altında talim yapıyorlarmış. Yapılan işler, beden terbiyesi, askerlik talimleri, milli marşları söylemek ve oyunlardan ibaret imiş. Hava müsait olduğu müddetçe her hafta pazar günleri gelmekte devam

12 Kocaeli Bölge Müf., Tekirdağ mv. Rahmi ApaK’ın 1942/2. Raporu. BCA, CHP K.490.01.0.0/675.283.1 s.121.

13 BCA, CHP K. 490.01/227.895.4. Urfa Konuşması, s.39-47. Fahri Sakal, “Bir Tek Parti Politikacısının Propaganda Konuşmaları: Hilmi Uran Örneği”, Turkish Studies, Volume 2/4, Fall 2007, s.1320.

ediyorlarmış. *Gelmeyenleri nahiye müdürü jandarma ile celp ediyormuş.*“ Jandarma ne güne duruyor? Toplasın köylüleri getirsin! Türk köylüsünün jandarma korkusu demek ki sebepsiz değil!

Karamürsel: *“Kasabadaki mükellefler tesbit edilmiş. 90 küsur kadardır. Fakat bunların toplanması, talimleri ve saire hakkında henüz bir şey yapılmamıştır. Kasabada mevcut tek spor kulübünün Beden Terbiyesi teşkilatına intibak ettirilmesi ile iktifa edilmiştir.¹⁴ Burada Halkevi, Genel Sekreterlik’ten gönderilmiş olan spor malzemesinden istifade ederek muhitindeki hareketi devamlandıрмаğa çalışıyor. 35 kadar genç Halkevi vasıtalılarıyla voleybol yapmakta, 10 kadar genç de Halkevi güreş minderlerinden istifade ederek çalışmaktadır. Halkevi ayrıca yağlı güreşleri de tutmaktadır. Halkevindeki pingpong masasının etrafı dahi boş değildir. Halkevinin açtığı nakış kursuna gelmekte olan on beş kadar genç kız ve kadına her gün mecburi faaliyet yaptırılmasını da ayrıca kendilerine söyledim, yaptıрмаğı vaat ettiler.”* Sayın milletvekili *“Halkevi’nin açtığı nakış kursuna gelen genç kız ve kadına”* da *“her gün mecburi faaliyet”* yaptırılmalarını söylemiş! Büyük ihtimale göre kızlar ve kadınlar kurstan vaz geçmiş olmalıdır.¹⁵

“Geyve’nin Taraklı Nahiyesi’nde Beden Terbiyesi Mükellefiyeti’ne tabi gençlik tescil edilmiş, defterleri hazırlanmış, bunların talim ve terbiye masrafları için muhtarlık bütçesine 20 lira da para konmuş ise de, henüz bir hareket başlamamıştır. Spor alanları da yoktur. Burada ne parti gençlik ile ne de gençlik parti ile ilgili değildir.”

Kandıra: *“Kasabada Beden Terbiyesi Mükellefiyetine tabi gençlerin sayısı 98’dir. Talim için beş altı kişiden fazlasını bir araya getirmek kabil olmamış. Cezai müeyyide olmadığından celp edilemiyorlarmış! Mevcut spor kulübü intibak kararı vererek Yılmaz Gençlik Kulübü adını almış.¹⁶ “Cezai müeyyide” olsaymış demek zorla celp edecekler veya hapse atacaklarmış! Aşağıdaki Gebze paragrafında bunun başka bir örneğini görüyoruz.*

Gebze Kazası: Raporun bu kısmı çok manidardır: *“Mükellefiyete tabi 200 küsur genç var. Jandarma yüzbaşısıyla Halkevi bidayette işe başlamışlar. İcabet edenler ikinci hafta 100 kişiye, sonra 15 kişiye inmiş. Müeyyidesi olmadığından mahkemeye verememişler. Bu sebepten faaliyet terk edilmiş. Köylerde teşkilat yapılmamış.”* Görüldüğü gibi gönüllü bir spor faaliyetine katılmadığı için bazı vatandaşların mahkemeye verilmesi düşünülmüş ve *“cezaî müeyyidesi olmadığından”* verilememiştir! Bu ifade Tek Parti’nin devlet yönetim tarihi ve teamülleri açısından herhalde dikkate alınması gerekli bir örnektir. Cezaî müeyyide yok ise, hangi icraî yetki ve yaptırıma dayanarak bu icraat yapılıyordu? Bu konuda raporda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

“Hülasa: Beden Terbiyesi Kanunu’nun tatbikatına Kocaeli Vilayeti’nin vilayet ve kaza merkezlerinde kamilen ve nahiyelerle köylerde kısmen geçilmiştir. İlk hızla vilayet dahilinde iki üç bin gençle meşgul olmağa başlamış olmakla beraber sonradan cezai müeyyide noksanı, muallimlere yardım edilememesi, bazı hevesli öğretmenlerin askere gitmeleri gibi sebeplerle bu iş biraz tavsamıştır. Fakat nerede ki işi üstüne alan bir kaza kaymakamı veya nahiye müdürü varsa kendi otoritesi ile bu işi yürütmekte devam ediyor. Bu işin yürütmesi mümkündür. Elverir ki, idare memurları bu işi benimsesinler.”¹⁷ Rahmi Apak’ın raporunun sonuç kısmı burada bitmektedir. Bu duruma göre şöyle bir değerlendirme

14 Spor Kulüpleri bu yolla Beden Terbiyesi Direktörlüğü’ne yani devlete bağlanmış oluyordu. Tek Parti devrinde Halkevleri’nin dışında dernek, spor kulübü veya herhangi bir sivil toplum kuruluşu kurmak yasaktı. Halkevi de CHP’nin bağlı kuruluşu idi ve başkanı CHP genel sekreteri olan şahıs oluyordu.

15 Yörede bir sözlü tarih çalışması iyi olurdu.

16 BCA, CHP K. 490.01.0.0/675.283.1. S.123.

17 BCA, CHP K. 490.01.0.0/675.283.1. S.124.

yapabiliriz: Beden Terbiyesi Kanununun uygulaması jandarma veya köy bekçileri vasıtasıyla yapılmaya çalışılırsa ancak bu kadar olur. Eldeki kısıtlı imkanları tesis yapımında kullansalar daha verimli ve faydalı olacaktı. Ancak Adapazarı'nda buna teşebbüs edilmiş, bu da başarısızdır. Bazı görevliler ve kurumlar bu meseleye inanmaz ve destek vermez durumdadırlar. Özellikle askerler bu işe daha inanmış görülmekte iken, memurlar ve halk gayet kayıtsız durmaktadır. İlginç olarak gördüğümüz bilgilerden biri de parti müfettişi ve milletvekili Apak'ın, sporu istemeyerek nakış kursunu tercih eden kadın ve kızlara zorla spor yaptırılmasını istemesidir. Faaliyetlere katılanların sayısı başlangıçta iyi iken sonraki günlerde giderek azalmış ve zamanla hiç kimse katılmaz olmuştur. Halkın ihtiyaç ve tercihlerine uygun olmayan bir politikanın başarılı olamayacağını halk aşağıdan yukarıya böyle anlatır.

Otoriter ve totaliter rejimler halka bu tür zorlama faaliyetler yaptırırsalar da altyapısı, yasal ve idari formaliteleri yerine getirilir, ondan sonra başlatılır. Çin'de bunun en bilinen örneği yaşanmış 1 milyarın üzerinde insana orada sabah sporu yaptırılmıştır. Sovyetlerin Komünist Gençlik Teşkilatı ve Nazilerin gençlik teşekküllerinde bu faaliyetler daha başarılı olarak uygulanmıştır. Türkiye'de de benzer faaliyetler düşünülmüş, 1926'da Atatürk İdman Cemiyetleri'ndeki konuşmasında "*gürbüz ve yavuz evlatlar*" istemiştir. Ancak hem kaynak, hem de bilgi yetersizliği gibi etkenlerle devlet "*vatandaşların bedenleri üzerindeki planlarını*" gerçekleştirememiştir. O dönemde daha çok rekabete dayanmayan beden eğitimi ve doğrudan askerlikle ilgili sporları tercih ediyorlardı. Devlet halk heyecanını spor oyunlarında kamu denetimi altına almak isterken, halk hiç olmazsa spor gibi politika dışı bir alanda denetime maruz kalmak istemiyordu. Kocaeli uygulaması ile bu durum anlaşılabilir oldu.¹⁸ İdarenin istediği sporlara ilgi azdı. Eksiksiz katılanlar ancak işten kaytarmaya yaradığından fabrika işçileri olmuş, onun dışında mahalli yöneticilerin tavrına bağlı olarak ya kısmen veya tamamen ihmal edilmiştir. Anlaşıldığına göre parti ve hükümet bu meseleye kanunî ve idarî hazırlıkları yanlış yaparak teşebbüs etmiş yani zorlama kabilinden bir '*beden terbiyesi mükellefiyeti*' ihdas etmiş, o da halk indinde kabule şayan olmamıştır. Spora ilgi daha çok Halkevi spor kolunda gençlerin yaptıkları basit faaliyetlere münhasır kalmıştır. Halkın ilgisizliğinin asıl sebebi zaman zaman "*askerî talim*" ifadelerinin geçmesi ve askerlerin devrede olmasıdır. Ülkeyi bir zorunlu çalışmalar kampı veya açık garnizona çevirecek olan bu tarz uygulamaların yaygınlaşmasını vatandaş istememiş görülmüyor. Bazı partililer ve memur-amir takımının soğuk bakması da bundan kaynaklanıyor olabilir. Yoksa hükümet ve parti emirlerine karşı değil muhalefet, kayıtsız kalmaları da mümkün değildi. Anlaşıldığına göre bu cebrî teşebbüs ve fikirlere parti ve hükümette taraf olanlar kadar karşı olanlar da vardı. Uygulamadaki tutarsızlık ve laçkalıklar bu zıt tarafların mücadelelerinden kaynaklanabilir.

18 Findley, s.261.